

Dariusz Słapek, Ewa Zielińska, *Bibliografia historii lubelskiego sportu*, Lubelskie Centrum Dokumentacji Historii Sportu, Lublin 2013, ss. 132

Historyczne badania regionalne i ich korzystny wpływ na rozwój historiografii dają się rozpatrzeć na kilku płaszczyznach. Przede wszystkim chodzi o stymulację rozkwitu takiej problematyki historycznej, która odwołuje się do lokalnego nurtu w dziejach, wzmacniając jej znaczenie w perspektywie ogólnonarodowej i ogólnopaństwowej. Ważne są także inne funkcje, w tym nie tylko mobilizująca lokalne kadry miłośników regionu, lecz także aktywizująca w zakresie refleksji nad regionalistyką wśród uczonych z ośrodków akademickich (uniwersytety, akademie, towarzystwa naukowe). Następnie w ujęciu naukowym należy postrzegać rozważania

o tematyce regionalnej jako zadanie integrujące badania naukowe z uwagą na całościowe kryterium leżące u podstaw metodyki dociekań tego obszaru. Wyniki mogą mieć pozytywny wpływ z punktu widzenia rozwoju metod i poznania historycznego. Badaniom regionalnym przypisać można wreszcie funkcję dydaktyczną. Przez kształtowanie świadomości historycznej oraz podnoszenie poziomu kultury historycznej wpływają na konsolidację społeczeństwa, budzą w nim poczucie odpowiedzialności za region oraz aktywizują działania mające na celu jego rozwój. Zarysowano szkieletowo podstawowe funkcje badań regionalnych, gdyż dopiero na tym tle nabierają szczególnego znaczenia prace z zakresu bibliografii historycznej regionalnej, które dokumentują stan badań z tego zakresu i stanowią jednocześnie niezbędną pomoc w ich prowadzeniu. Lubelskie środowisko historyków wiele uwagi poświęciło dokumentacji bibliograficznej prac dotyczących dziejów regionalnych. Nie sposób bowiem pominąć znakomitej retrospektywnej bibliografii historii województwa lubelskiego (od najdawniejszych czasów aż po rok 1944) autorstwa Andrzeja Wojtkowskiego¹ czy bibliografii historii sztuki za lata 1944–2000 sporządzonych przez Jerzego Kowalczyka² i Lesława Lamańskiego³. Dzięki inicjatywie i wysiłkom pracowników Instytutu Historii UMCS jedynie dzieje Lubelszczyzny, poza Śląskiem oraz Pomorzem Wschodnim i Zachodnim, posiadały bieżącą bibliografię ogłaszaną w latach 1968–1996 w „Roczniku Lubelskim”⁴. Szkoda, że zrezygnowano z jej publikowania.

Wśród tego typu prac pojawiła się nowa, ważna pozycja. Mowa o *Bibliografii historii lubelskiego sportu* autorstwa Dariusza Słapka i Ewy Zielińskiej przygotowanej w Lubelskim Centrum Dokumentacji Historii Sportu działającym przy Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Książka ta stanowi pierwszą próbę zaprezentowania oraz udo-

1 A. Wojtkowski, *Bibliografia historii województwa lubelskiego*, wyd. M. Juda, A. Matczuk przy współpr. A. Znajomskiego, Lublin 2000.

2 J. Kowalczyk, *Bibliografia historii sztuki województwa lubelskiego za lata 1944–1964*, „Biuletyn Historii Sztuki” 1965, R. 27, nr 2, s. 103–134.

3 L. Lameński, *Bibliografia historii sztuki dawnego województwa lubelskiego za lata 1965–2000*, Lublin 2008.

4 A. Wielgosz [et al.], *Materiały do bibliografii historii Lubelszczyzny [za lata 1967–1992]*, „Rocznik Lubelski” 1968–1992, t. 11–31/34.

kumentowania piśmiennictwa dotyczącego dziejów sportu regionu lubelskiego. Warto podkreślić, że praca jest pod względem tematycznym ewenementem wśród polskich publikacji bibliograficznych o charakterze regionalnym, co stwarza wymiennie warunki do opracowania syntezy dziejów sportu lubelskiego.

Omawiana tu książka poprzedzona jest obszerną przedmową pt. *O kondycji i potrzebie badań nad dziejami lubelskiego sportu (zamiast wprowadzenia)* autorstwa D. Słapka. Ponadto praca zawiera wstęp, w którym szczegółowo scharakteryzowano przyjętą metodę opracowania, wykaz skrótów użytych w opisie bibliograficznym oraz indeks krzyżowy.

Podstawowy cel stworzenia *Bibliografii historii lubelskiego sportu* stanowiło rozbudzenie zainteresowania wskazaną w tytule przestrzenią badawczą. We wstępie czytamy, że intencją Autorów było „wykorzystanie najlepszych doświadczeń zdobytych na polu bibliografii sportowej udokumentowanych opublikowanymi zestawieniami bibliograficznymi dla zbudowania obrazu piśmiennictwa traktującego o historii sportu rozwijającego się na Lubelszczyźnie od drugiej połowy wieku XIX po początek bieżącego stulecia” (s. 42).

Z uznaniem należy podkreślić, że materiał bibliograficzny w dużej mierze zebrano i opisano samodzielnie. Pewna część informacji została zgromadzona w oparciu o różne źródła, w tym bibliografie: narodowe („Przewodnik Bibliograficzny”, „Bibliografia Zawartości Czasopism”), regionalne retrospektywne (wspomniana książka A. Wojtkowskiego) i bieżące („Bibliografia Lubelszczyzny”), lokalne i dziedzinowe dotyczące zwłaszcza kultury fizycznej. Ponadto wykorzystano również dane zawarte w pracach magisterskich przygotowanych przez studentów kierunku Informacja Naukowa i Bibliotekoznawstwo prowadzonego na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej.

Celem niniejszej recenzji jest omówienie pracy D. Słapka i E. Zielińskiej od strony jej warsztatu bibliograficznego i ocena jego metody. Selekcja materiałów wchodzących do bibliografii, jej układ, opisy bibliograficzne, indeksy oraz ukształtowanie typograficzne mają bowiem zasadnicze znaczenie nie tylko dla autora opracowania w toku jego pracy, ale przede wszystkim dla późniejszego czytelnika. To głównie te parametry decydują o wartości użytkowej bibliografii, a tym samym w ogóle o jej wartości, gdyż każde tego typu dzieło powinno być przygotowywane z myślą o potrzebach odbiorców. Musi ono przedstawiać interesujące materiały w sposób jak najmniej skomplikowany, powinno być zatem proste i łatwe w użyciu.

Zakres

Bibliografia ze względu na historyczne ukierunkowanie „pomija szereg zagadnień, które tradycyjnie składają się na zawartość retrospektywnych bibliografii sportu i wychowania fizycznego takich, jak: prace naukowo-badawcze z zakresu teorii i metodyki sportów, opracowania dotyczące obiektów, urządzeń i sprzętu sportowego, przepisów sportowych, dydaktyki i taktyki sportów, teorii wyniku sportowego, teorii i metodyki treningu, rekreacji, rehabilitacji ruchowej itp.” (s. 42). Prace z zakresu turystyki odnotowywano tylko wówczas, gdy „akcentują one czynny aspekt wypoczynku i związaną z nim aktywność fizyczną”. Pominięto natomiast publikacje o charakterze statystyk sportowych.

Zasięg

W *Bibliografii historii lubelskiego sportu* wykazano publikacje polskie i nieliczne obcojęzyczne wydane od końca XIX w. do połowy roku 2013. Przedmiotem rejestracji stały się wydawnictwa zwarte, ciągłe, rozprawy z dzieł zbiorowych oraz artykuły z czasopism. Godnym pochwały jest uwzględnienie w spisie fragmentów bibliograficznych, których

wyszukanie wymagało dodatkowego nakładu pracy i czasu. Oprócz prac naukowych i popularnonaukowych odnotowano również publikacje o doraźnym przeznaczeniu i typowo informacyjnym charakterze, jak np. programy zawodów oraz wspomnienia, pamiątki i reportaże. Wykazano w dodatku nie tylko piśmiennictwo ogłoszone drukiem, ale także teksty niepublikowane przygotowane jako prace dyplomowe (doktorskie, magisterskie, licencjackie) oraz inne opracowania pozostające w maszynopisie autorstwa historyków-amatorów. Decyzja o zebraniu danych o tych rozprawach była jak najbardziej słuszna i zasadna, bowiem stanowią one często ważne, a niekiedy jedyne źródło informacji rzeczowej i bibliograficznej, przez co ułatwiają prowadzenie kwerendy archiwalno-bibliotecznej. W sumie *Bibliografia* liczy 715 pozycji, z czego 609 stanowią prace drukowane, a 106 – niepublikowane.

Dobór i selekcja materiału

Bibliografie retrospektywne dziedzin i zagadnień zwykle w intencjach autorów mają być możliwie kompletne, tzn. wykazywać maksimum pozycji dotyczących danego tematu. Jednak zarówno ze względów technicznych, jak i merytorycznych konieczne jest stosowanie selekcji. Ten problem dotyczy również omawianej książki. D. Słapek i E. Zielińska wykazali się wyjątkową skrupulatnością w rejestrowaniu publikacji naukowych dotyczących historii sportu lubelskiego. Z kolei przy dobieraniu materiałów z czasopism zastosowali dość ostre kryteria selekcji, a mianowicie naukowy charakter periodyku i częstotliwość jego ukazywania się. Ograniczono się przy tym do gromadzenia informacji tylko o artykułach ogłoszonych w rocznikach, półrocznikach, kwartalnikach i miesięcznikach. Nie uwzględniono zatem zawartości centralnych oraz regionalnych gazet i tygodników, robiąc jedynie wyjątek dla „niektórych czasopism regionalnych, prasy XIX wieku oraz prasowych podsumowań dłuższych okresów w historii lubelskiego sportu” (s. 43–44). Zasada ta istotnie słuszna w wielu przypadkach budzi pewne wątpliwości właśnie w odniesieniu do bibliografii retrospektywnej o charakterze regionalnym, dla której pozycje z prasy codziennej i tygodników (regionalnych i lokalnych) mogą być pierwszorzędnym (w pewnych okresach nawet niezastąpionym) materiałem informacyjnym dla badacza. Wprawdzie Autorzy odsyłają zainteresowanych do czasopism ukazujących się częściej niż raz w miesiącu oraz do bibliografii regionalnych i lokalnych rejestrujących zawartość tych wydawnictw, niemniej sięganie do wielu dodatkowych źródeł zawsze jest dla szukającego uciążliwe. Zgodzić by się można co do konieczności zastosowania selekcji i wykazania tylko w wielkim wyborze artykułów prasowych, ale niesłuszne wydaje się całkowite ich pominięcie.

Zastrzeżenia budzi także rezygnacja z uwzględniania recenzji publikowanych w periodykach regionalnych i prasie codziennej, mimo że dotyczą opracowań poświęconych w całości historii sportu lubelskiego⁵, a jednocześnie wzięcie pod uwagę omówień niełączących się bezpośrednio z tematyką sportową tylko dlatego, że zostały opublikowane w roczniku lub kwartalniku (poz. 1, 12). Także w ramach przyjętych zasad doboru materiału można stwierdzić braki pośród odnotowanych recenzji⁶.

5 Np. A. Kwiec, M. Niedźwiecki, *Sportowe asy Lubelszczyzny*, Lublin 2000 – Rec.: A. Kowalczyk, „Kurier Lubelski” 2001, nr 28, s. 3; *Białkopodlaski biograficzny słownik sportowy*, red. T. Demidowicz, Biała Podlaska 1998 – Rec.: W. Gromadzki, „Podlaski Kwartalnik Kulturalny” 1998, nr 4, s. 82.

6 Np. J. Górko, *Piłkarskie dzieje Podlasia. 80 lat historii piłki nożnej w regionie podlaskim: 1929–2009*, Żelechów 2010 – Rec.: Cz. Rybicki, „Studia Łomżyńskie” 2010, t. 21, s. 445–448.

Opis

Opisy są nazbyt rozbudowane jak na potrzeby bibliografii specjalnej. Zbędne jest bowiem podawanie w przypadku książek kilku miejsc wydania, a przy rozprawach z dzieł zbiorowych – nazwy wydawnictwa, brak jest natomiast informacji o materiale ilustracyjnym. Argumentowanie, że nie zastosowano formy opisu zalecanej normami bibliograficznymi, gdyż „w opinii przeciętnych użytkowników bibliografii uchodzi za mało przejrzystą”, jest mało przekonujące z tego względu, że stosowana jest ona od dość dawna w pośrednich źródłach informacji (katalogi, bibliografie) i odbiorcy mieli czas oswoić się i przywyknąć do nowej postaci zapisu.

Opis jest wzorowany na schemacie stosowanym w bieżącej *Bibliografii Historii Polskiej*, jednak z pewnymi odchyleniami. Np. w cytatach wydawniczych podaje się pełny tytuł czasopism, a nie jego skrót, stawia się kropkę po nieskracalnym tytule periodyku, nie zaznacza się występowania ilustracji czy informacji o formacie. W omawianej bibliografii widać nadto niestosowanie się do zwyczajów katalogowych i bibliograficznych już od dawna przyjętych. Spotyka się np. w haśle autorskim tylko nazwę pierwszej osoby, zaznaczając pominięcia dalszym skrótem *i in.* lub *et al.* (np. poz. 361, 317, 421), przy wyborze hasła uwzględnia się kryptonim mimo ustalonej nazwy właściwej, np. *H. W.* [Wiercieński Henryk] (poz. 565), czego w naszych bibliografiach się nie praktykuje. Nadto liczby rozpoczynające tytuł publikacji nie zawsze są rozwiązywane słownie (np. poz. 538).

W opisach artykułów pochodzących z XIX-wiecznej prasy lubelskiej (np. poz. 88, 308, 564, 565) nie podano paginacji, a opisy zostały przejęte w niezmienionej postaci z *Bibliografii historii województwa lubelskiego* A. Wojtkowskiego (2000). Takie rozwiązanie zmusza niepotrzebnie czytelnika chcącego przeczytać dany tekst do wertowania całego numeru gazety, gdzie z reguły nie ma spisu treści. Przy sporządzaniu opisów powinno się pamiętać, aby jak najbardziej ułatwić pracę użytkownikowi i zwolnić go z trudu przeszukiwania numeru, pozostawiając mu tylko wertowanie właściwego materiału. Ponadto w opisach fragmentów niepotrzebne jest podawanie stron całości wydawnictwa, zwłaszcza jeśli jest wykazywana paginacja interesującej nas części.

We wstępie czytamy, że opisywana tu praca ma charakter bibliografii adnotowanej, co nie do końca jest zgodne z prawdą. Nie wszystkie opisy uzupełniono adnotacjami, jednak te, które się pojawiły, stanowią wielką zaletę omawianego spisu. Podnoszą one jego wartość informacyjną i użytkową, orientując w treści odnotowanych prac. W przypadku niejasnego sformułowania tytułu zastosowano uwagi rzeczowe, chronologiczne, nazwiskowe. Stanowią one ważną pomoc dla użytkownika zwłaszcza przy pracach o charakterze ogólnym, dotyczących historii Lubelskiego, w których problematyka sportowego życia regionu pojawia się na marginesie głównych rozważań. Przydałyby się one jednak jeszcze przy niektórych opisach (np. 60, 61, 62, 65, 153, 434, 464). W notatkach księgoznawczych mieszczą się m.in. informacje o kolejnych wydaniach publikacji, recenzjach. Adnotacje zamieszczono *a linea* po zasadniczym opisie bibliograficznym i złożono mniejszą czcionką, przez co są czytelne i przejrzyste.

Układ

Szczególnie trudnym i odpowiedzialnym zadaniem jest przyjęcie odpowiedniego układu, który najprościej i w sposób najbardziej przejrzysty informowałby czytelnika o zawartości bibliografii. W omawianej pracy zastosowano układ systematyczny. Całość materiału została podzielona na sześć głównych części. Są to: I. *Dział ogólny*; II. *Sport w regionie lubelskim*; III. *Dyscypliny sportowe*; IV. *Sport w szkołach*; V. *Osoby*; VI. *Prace niepubliko-*

wane. Większość działów dzieli się na poddziały drugiego stopnia. Przyjęta systematyzacja materiału budzi jednak pewne wątpliwości i zastrzeżenia.

Niecelowe wydaje się np. wydzielanie poddziału *Słowniki biograficzne (I. Dział ogólny)*, który należało połączyć raczej z działem *Osoby* i utworzyć oddzielną grupę z nagłówkiem *Biografie zbiorowe*, a pozycje dotyczące konkretnych postaci zgromadzić pod nagłówkiem *Poszczególne osoby*. W poddziale *Region lubelski (II. Sport w regionie lubelskim)* można było wydzielić kategorię *Opracowania ogólne* zawierającą prace dotyczące historii sportu lubelskiego w ogólności, by następnie podzielić publikacje odnoszące się do poszczególnych okresów historycznych. Z niektórych działów warto było utworzyć odrębne kategorie dla jednorodnych tematycznie materiałów. Np. z części *Sport w regionie lubelskim* pożyteczne byłoby wydzielenie oddzielnego działu *Towarzystwa, organizacje. Stowarzyszenia sportowe*. Czytelnik, który chce rozeznac się w piśmiennictwie dotyczącym lubelskich towarzystw sportowych, musi bowiem przejrzeć cały dział, właściwie pozycja po pozycji lub przewertować indeks i wszystkie wskaźniki cyfrowe. Z kolei wyodrębnienie działu *Prace niepublikowane* nie jest w pełni uzasadnione, gdyż tworzy się skupienie, które nie jest istotne dla czytelnika szukającego informacji rzeczowych bez względu na to, czy są one zwarte w publikacjach ogłoszonych drukiem czy w maszynopisach. Rzecz jasna opis tych ostatnich powinien zawierać informacje o lokalizacji i w miarę możliwości także sygnaturę.

Szeregowanie wewnętrzne

W ramach poddziałów szczegółowych zastosowano szeregowanie alfabetyczne. Wyjątek stanowi dział *Osoby*, w którym występuje układ przedmiotowy według nazwisk postaci będących przedmiotem opracowania.

Zasadniczo szeregowanie alfabetyczne nie jest raczej wskazane w bibliografii specjalnej jakiegś dziedziny, gdyż nie daje to żadnych korzyści. Nie nazwiska autorów są bowiem rzeczą najważniejszą, a tematyka piśmiennictwa. Ważniejsze jest w obrębie działów i poddziałów skupienie rzeczowe niż często przypadkowy układ według pierwszych liter nazwisk autorów i tytułów prac anonimowych. Pozycje jednego autora, które zresztą mogą być rozproszone po różnych działach, skupi indeks krzyżowy.

Skoro jednak Autorzy zdecydowali się uporządkować pozycje bibliograficzne w obrębie grup w oparciu o kryterium formalne, to w przypadku *Bibliografii* obejmującej większy okres czasu właściwszy byłby układ chronologiczny (według dat wydania bądź chronologii przedmiotowej). Dałoby to znacznie ciekawszy obraz piśmiennictwa niż mechaniczne szeregowanie alfabetyczne.

Szeregowanie według chronologii przedmiotowej, tj. okresów będących przedmiotem dokumentów można by zastosować w poddziale *Region lubelski (II. Sport w regionie lubelskim)*. W ten sposób wszystkie publikacje dotyczące np. historii sportu w okresie międzywojennym byłyby skupione w jednym miejscu, natomiast w *Bibliografii* są one rozrzucone po całym dziale (poz. 90, 91, 92, 93, 99, 100, 101, 114, 115, 116, 121, 122, 123, 124, 127, 132, 148, 158, 161). Z kolei w poddziale *Czasopisma sportowe, dodatki sportowe do czasopism i inne wydawnictwa ciągłe (I. Dział ogólny)* można by zastosować szeregowanie chronologiczne według dat wydania, które pokazywałoby dynamikę rozwoju tego typu publikacji w regionie lubelskim. W pozostałych grupach szeregowanie takie obrazowałoby rozwój zainteresowania poszczególnymi zagadnieniami na przestrzeni lat, zwracając w ten sposób uwagę na pozycje starsze i nowsze oraz umożliwiając łatwe odnalezienie tych ostatnich.

W *Bibliografii* nie używa się w ogóle opisów wielokrotnych. Stosuje się sztywną zasadę, że każda pozycja występuje tylko raz w najodpowiedniejszym dziale, natomiast w pozosta-

łych w razie potrzeby podaje się jako odsyłacze tylko numer pozycji. Taka forma nawiązań nie jest wygodna dla użytkownika. Nawet gdyby przyjąć jednak metodę zastosowaną w *Bibliografii*, można byłoby odsyłacze uczynić czytelniejszymi, dodając odpowiednie określniki, zwłaszcza że nie ma ich w indeksie.

Indeksy i spisy pomocnicze

Bibliografia zaopatrzona jest w indeks krzyżowy obejmujący nazwiska autorów, współautorów, redaktorów, recenzentów, hasła geograficzne, osobowe i przedmiotowe. Indeks jest jednak niepełny. Nie uwzględnia pozycji anonimowych, zbiorowych i wydawnictw ciągłych, których hasła mogły w indeksie figurować. Brakuje w nim kryptonimów, np. *EMBE* (poz. 196), *W. C.* (poz. 307), *H. W.* (poz. 565), odsyłaczy od rozwiązanych kryptonimów do właściwych nazw (poz. 565) oraz odwołań od części nazwiska złożonego niestanowiącego początku hasła.

Zgodnie ze wskazaniem metodyki bibliograficznej dałoby się z łatwością wyodrębnić (poprzez zróżnicowanie graficzne, np. kursywą) nazwy osób będących przedmiotem opracowania, natomiast dodane skróty dopowiedzeń pozwoliłyby wskazać funkcję poszczególnych osób (*red.*, *wyd.*, *oprac.* itd.). Obecnie brak tego rodzaju wyróżnień postrzegany jest jako zubożenie informacji. Wyliczone wskaźniki cyfrowe przy miejscowościach nie mają określników wskazujących na ujęcie lub problem danej pozycji. Wprowadzenie takich elementów umożliwiłoby sięganie tylko do tych pozycji, które aktualnie są poszukiwaczemu potrzebne. Z uwagi na to, że bardzo rzadko przeprowadza się jednocześnie poszukiwanie określonej pozycji lub zespołu prac danego autora oraz wyszukiwanie informacji rzeczowych wydaje się, że użytkownikowi wygodniej byłoby szukać w mniejszych oddzielnych indeksach niż w jednym łącznym indeksie krzyżowym.

Jeśli chodzi o pomocnicze spisy w *Bibliografii*, należałoby dodać wykaz uwzględnionych czasopism, który informowałby użytkownika, jakie źródła wykorzystali autorzy w gromadzeniu materiału do swojej pracy. Jego brak jest poważnym mankamentem zestawienia.

Oceniając *Bibliografię historii lubelskiego sportu* w całości, podkreślić należy, że w ramach przyjętych zasad doboru i opisu materiału jest ona opracowana starannie. Niemniej, niewielkim nakładem pracy można było wprowadzić pewne zmiany – zwłaszcza w układzie materiału i w indeksie, co znacznie udoskonaliłoby *Bibliografię* jako źródło informacyjne. Zwraca uwagę przejrzyste i celowe ukształtowanie typograficzne pracy (rozmiary kolumn, dobór czcionki i szata graficzna).

Wykazane powyżej pewne niedociągnięcia metodyczne nie podważają zasadniczej wartości informacyjnej *Bibliografii* będącej efektem żmudnej pracy. Zestawienie stanowić będzie niezastąpioną pomoc w badaniach naukowych nad dziejami sportu lubelskiego i służyć z pożytkiem wszystkim interesującym się tą tematyką. Nakład *Bibliografii* sięgnął niewiele ponad 100 egzemplarzy, dlatego dobrze się stało, że została ona udostępniona w wersji online na stronie Lubelskiego Centrum Dokumentacji Historii Sportu.

ALICJA MATCZUK
LUBLIN